

HERPETOLOGISCHE AANTEEKENINGEN II ¹⁾

Hieronder volgen eenige data betreffende de voortplanting van den gewonen veelstrepigen kaddal ²⁾, *Mabuia multifasciata* (KUHL). Deze gegevens maken geen aanspraak op het bezit van eenige statistische waarde. Het zijn slechts losse grepen, die niettemin een beeld geven van de voortplantingsmogelijkheid onzer gewone tuinhagedis. Zij zijn niet de uitkomsten van een opzettelijk ingesteld onderzoek, maar werden slechts als bijkomstig resultaat verkregen bij het buitmaken van vrouwelijke kaddals voor een geheel ander doel. Het vangen dezer dieren geschiedde geenszins stelselmatig, doch volkomen incidenteel. Mannetjes en jonge wijfjes werden weder losgelaten zonder verder onderzoek; evenzoo oude wijfjes, die den indruk maakten van stellig geen embryonen te bevatten. Alle vangsten van vóór 16 Dec. '28 bleven ongebruikt, hetgeen achteraf zeer jammer is; vanaf genoemden datum werd met het opschrijven dezer gegevens begonnen.

De vrouwelijke kaddals zijn doorgaans gemakkelijk van de mannelijke te onderscheiden, althans in het volwassen stadium. In afwijking van den Latijnschen soortsnaam is het mannetje nl. bijna altijd ongestreept, terwijl het wijfje als regel een vast aantal longitudinale zwarte lijnen draagt, die zich min of meer oplossen in reeksen van kleine zwarte vlekjes of stippen. De exemplaren, die iets hooger tegen de berghellingen leven, aan de randen van het eigenlijke cultuurland of in 't oerwoud, vertoonen gewoonlijk een meer donkere bronskleur en dragen niet zelden een uitgebreidere zwarte uitmonstering, vooral langs de flanken; maar toch ook in hoofdzaak alleen in het vrouwelijk geslacht en gedurende de jeugd.

Het geslachtsrijpe mannetje is verder gekenmerkt door een zwavelgele zijstreep vanaf den oksel tot ongeveer halverwege het lichaam; betrekkelijk zelden neemt deze streep een meer oranje kleur aan. Daarentegen heeft het gepaarde en drachtige wijfje (de kaddals zijn levendbarend) op de overeenkomstige plek zeer dikwijls een steenroode zijstreep, waarvan de kleur in intensiteit toeneemt met den duur der „graviditeit”. De gekleurde streep kan echter ook ontbreken.

Een minder goed sexueel kenmerk is de helder gele keel, die men somtijds aantreft, en dan veelvuldiger bij de mannetjes dan bij de wijfjes.

Bij eenige geoefendheid is het volwassen mannetje bovendien aan zijn breeden nek en dito achterhoofd gemakkelijk van de wijfjes te onderkennen.

Ten slotte wordt iedere twijfel weggenomen door de beide in den staartwortel ingestulpt liggende copulatie-organen der mannetjes. Zelfs ook bij het springlevende dier kan men deze organen zonder moeite doen evagineeren door de hagedis ruggelings op een hard voorwerp (de knieschijf b.v.) te leggen en met de vingers voorzichtig in anale richting op den staartwortel te drukken.

Uit onderstaande lijst blijkt: dat er (in het Garoetsche) het geheele jaar door wel *Mabuia*'s met embryonen te vinden zijn; dat het maximale aantal dezer laatsten 8 per worp bedraagt en het normale aantal 5 of 6, en dat de vermeerdering der kaddals dus waarschijnlijk niet zeer sterk is. Dit alles doet ons vermoeden: dat er meerdere worpen per jaar worden voortgebracht; dat de dieren wellicht tamelijk oud kunnen worden en dat hunne natuurlijke vijanden gering in aantal zijn (enkele slangen en

¹⁾ Vgl. voor I de Juli-aflevering, p. 123.

²⁾ Phonetische schrijfwijze.

roofvogels). Toch vindt men dikwijls kaddals met een gemutileerden poot of met slechts een stompje daarvan (rattenbeet?).

Dat intusschen de voedingstoestand, dus ook al weer de tijd van het jaar (aanwezigheid van insecten, wormen, etc.), toch wel van eenigen invloed op de voortplanting moet zijn, laat zich niettemin vermoeden. Teneinde dit te kunnen vaststellen zou men methodisch en veel materiaal moeten inzamelen en onderzoeken.

MABUIA MULTIFASCIATA (Kuhl) ♀.

Datum	Habitat	Toestand ovaria	Aantal embry-onen	Grootte der embryonen	Bijzonderheden
1928					
16 Dec.	Garoet	—	3 + 3	Kiem nauwelijks zichtbaar	
22 Dec.	"	—	2 + 3	Kiem niet zichtbaar	
22 Dec.	"	—	2 + 3	Kiem niet zichtbaar	
22 Dec.	"	—	0	—	
23 Dec.	"	2×2 groote dooiers	0	—	
27 Dec.	Kamodjan	—	2 + 2	Zeer groote jongen	} Bergvorm; donker bronskleurig
27 Dec.	"	Niet gezwollen	0 + 0	—	
28 Dec.	G. Papandajan	—	2 + 3	Zeer groote jongen	
30 Dec.	Telaga Bodas	Niet gezwollen	0 + 0	—	
1929					
12 Jan.	Garoet	Met vrij groote dooiers	0 + 0	—	
18 Jan.	"	—	3 + 3	Kiem niet zichtbaar	
30 Jan.	"	3 + 2 groote dooiers	—	—	
8 Febr.	"	3 + 2 matig groote dooers	—	—	
12 Febr.	"	—	3 + 3	Bijna voldragen jongen	} Nogal klein ♀. De 4 rechter bestaan uit 2 groote lichtgele, kaasachtige massa's + 2 kleinere harde, lichtbruine glasachtige lichaampjes.
12 Febr.	"	—	4 + 4	De 4 linker tamelijk groote jongen	
5 Mrt.	"	—	2 + 3	Tamelijk groote jongen	
6 Mrt.	"	—	2 + 3	Vrij kleine embryonen	
10 Mrt.	"	5 groote dooiers	—	—	} Klein ♀ zonder zijstreep
18 Mrt.	"	—	3 + 3	Bijna voldragen jongen	
20 Mrt.	"	—	2 + (2 + 1)	4 half voldragen jongen	} Eén ei kiemloos
26 Mrt.	Leles	—	2 + 3	Half voldragen jongen	
26 Mrt.	"	Eenige flinke dooiers	—	—	
26 Mrt.	"	—	4 + 4	Met eerste kiemen van embryonen	
26 Mrt.	"	—	2 + 3	Half voldragen jongen	
26 Mrt.	"	—	3 + 3	Zeer jonge embryonen	
4 Mei	Garoet	—	3 + 3	Kiem niet zichtbaar	
20 Mei	Tjiboeloe (Papandajan)	—	4 + 4	Kiem niet zichtbaar	} Bergvorm; groote donker bronskleurige wijfjes
20 Mei	"	—	3 + 3	Bijna halfwassen jongen	
12 Juni	Garoet	Niet gezwollen	0 + 0	—	Oud ♀ met gele zijstreep

Datum	Habitat	Toestand ovaria	Aantal embry- onen	Grootte der embryonen	Bijzonderheden
1929					
26 Juni	Garotet	—	3+(2+1)	5 halfwassen embry- onen	1 ei onbevruclit, lichtgeel
26 Juni	"	?	—	—	{ Slank en mager; niet inwendig onder- zocht
26 Juni	"	?	—	—	
18 Juli	"	Grofkorrelig	3+3	Ongeveer half voldragen	Zonder zijstreep. Niet onderzocht
31 Juli	"	?	—	—	
8 Aug.	"	—	3+3	Half voldragen jongen	Maaginhoud 4 Pro- denia-rupsen
11 Aug.	"	2+3 groote dooiers	—	—	Zijstreep vaag en geel
14 Aug.	"	3+2 groote dooiers	—	—	Zijstreep duidelijk rood
16 Aug.	"	—	3+3	Bijna voldragen jongen	♀ met gele keel
19 Aug.	"	—	7 stuks	Voldragen jongen	Zijstreep helder rood
6 Sept.	"	—	2+2	Nog niet half voldragen jongen	Zijstreep steenrood
7 Sept.	"	—	3+3	Voldragen jongen	Geen zijstreep
17 Sept.	"	—	3+3	Ongeveer $\frac{1}{3}$ voldragen	Zijstreep lichtgeel
21 Sept.	Maleër (Garotet)	—	3+2	Ongeveer $\frac{1}{3}$ voldragen	
26 Sept.	Garotet	—	3+3	Nagenoeg voldragen	Geen zijstreep
26 Sept.	"	—	4+4	Ongeveer $\frac{1}{3}$ voldragen	Geen zijstreep
26 Sept.	"	—	3+2	Kiem nauwelijks zicht- baar	Geen zijstreep
2 Oct.	"	3+2 Zeer groote dooiers	—	—	Zijstreep geel, weinig zwarte vlekjes
19 Nov.	Maleër (Garotet)	3+2 Zeer groote dooiers	—	—	Geen zijstreep
9 Dec.	Garotet	—	2+3	Kiem nauwelijks zicht- baar	Geen zijstreep
10 Dec.	"	Zeer gering ontwik- keld	0	—	Zijstreep rood
10 Dec.	"	" " "	3+3	Bijna half voldragen	Geen zijstreep
10 Dec.	"	Gering ontwikkeld	3+2	Bijna voldragen	Geen zijstreep
12 Dec.	"	Niet extra gezwollen	0+0	—	Zeer vetrijke ingewan- den. Roode zijstreep
12 Dec.	Garotet	Niet gezwollen	2+2	Bijna half voldragen	Roode zijstreep
19 Dec.	"	" "	3+3	Ongeveer $\frac{1}{4}$ voldragen	Geen zijstreep
1930					
25 Jan.	"	—	→	—	Wierp eenige jongen van 78 mm lengte
2 Mrt.	"	—	3+3	{ Iets meer dan in eer- sten aanleg Embryonen reeds duide- lijk herkenbaar	Klein wijfje zonder zijstreep
2 Mrt.	"	—	3+3		
2 Mrt.	"	—	3+2		
16 Mrt.	"	—	2+3	Nog zeer klein	Groot zonder streep ♀ zonder zijstreep
16 Mrt.	"	—	4+4	Nagenoeg voldragen	
16 Mrt.	"	—	3+3	Groote embryonen	

Garotet, Dec. '29

W. C. VAN HEURN.